

การเคลื่อนที่ทางสังคม

การเคลื่อนที่ทางสังคม นับเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งซึ่งแสดงถึงการ ไม่คงที่ หรือมีการเปลี่ยนแปลงในสังคมเกิดขึ้น การเคลื่อนที่ทางสังคมมีอยู่ 2 ลักษณะคือ การเคลื่อนที่ตามแนวนอน (horizontal mobility) และการเคลื่อนที่ตามแนวตั้ง (vertical mobility)¹

การเคลื่อนที่ตามแนวนอน ได้แก่การเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมและ ไม่มีผลให้สถานภาพของคนที่เกี่ยวข้องสูงขึ้นหรือต่ำลง เช่นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายหรือการย้ายถิ่นฐาน การเปลี่ยนจากอาชีพหนึ่ง ไปสู่อาชีพหนึ่งที่อยู่ในระดับเดียวกัน

การเคลื่อนที่ตามแนวตั้ง ได้แก่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลตามแนวตั้งของโครงสร้างสังคม เช่น การเลื่อนชั้นทางสังคม คือ คนชั้นต่ำขยับฐานะของตนให้สูงขึ้น หรือคนชั้นสูงอาจมีฐานะสังคมตกต่ำลงได้ เป็นการเคลื่อนที่หรือเลื่อนชั้นในระดับสูงต่ำ

การเคลื่อนที่ทางสังคมจะเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับประเภทของโครงสร้างสังคม โดยปกติแล้วนักสังคมวิทยาจะแยกประเภทโครงสร้างสังคมที่มีข้อแตกต่างอย่างเด่นชัดอยู่ 2 ลักษณะ กล่าวคือ สังคมระบบชนชั้นเปิด (Open - Class

---

¹Broom and Selznick, "Social Mobility," Sociology a text with adapted reading, 2d ed. (Evanston: Row, Peterson, 1958), p. 204.

society) และสังคมระบบชนชั้นปิด (closed-class society) หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึงระบบสังคมวรรณะ¹

โครงสร้างของระบบสังคมเปิดนั้น ใช้มาตรฐานโดยพิจารณาความสำเร็จหรือการใช้ความสามารถเป็นหลัก² สมาชิกในสังคมสามารถที่จะติดต่อถึงกันได้ทุกชนชั้น บุคคลสามารถเพิ่มฐานะของตนให้สูงขึ้นและในทางตรงกันข้าม บุคคลก็อาจมีฐานะตกต่ำจากสภาพเดิมได้ สังคมที่มีลักษณะโครงสร้างเช่นนี้ คงกล่าวได้ว่า ได้แก่ประเทศสหรัฐอเมริกา³

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว การเคลื่อนที่ทางสังคมถือเป็นปรากฏการณ์ธรรมดา เป็นสิ่งที่ทุกคนคาดหวังและสามารถที่จะบรรลุเป้าหมายความสำเร็จได้ด้วยการศึกษา ปัจจัยทางด้านการศึกษานี้ ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเคลื่อนที่ทางสังคมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะในประเทศอุตสาหกรรม⁴ วอร์เนอร์ และ อะเบ็กเกอเลน (Warner and Abegglen)⁵ นักสังคมวิทยาเห็นว่า การศึกษาเป็นวิถีทางที่สำคัญที่สุดในการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จและก้าวไปสู่ตำแหน่งแห่งอำนาจและเกียรติยศ รายสแมน (Reissman)⁶ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หน่วยงานของรัฐและเอกชนในสังคมอุตสาหกรรมได้กำหนดตำแหน่งงานสูงสุดในระดับต่าง ๆ ตามระดับการศึกษา ซึ่งเพียง

¹ Ibid., p. 207.

² Op. cit.

³ Op. cit.

⁴ Seymour Martin Lipset and Richard Bendix, Social Mobility in Industrial Society, Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1967, p. 91.

⁵ Bernard Barber, Social Stratification (New York: HarCourt, Brace & World Inc., 1957), p. 396.

⁶ Leonard Reissman Class in American Society (New York: The Free Press, 1963), p. 333.

แต่ศึกษาต่อให้สูงขึ้น ก็อาจสามารถขึ้นมาอยู่ในตำแหน่งสูงสุดได้ แม้แต่ในสังคมเกษตรกรรม เช่น ประเทศไทยก็ปรากฏว่า ผู้มีโอกาสดีและประสบความสำเร็จก้าวหน้าในการทำงานอย่างรวดเร็ว นั้น มักจะเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ¹ และผลการวิจัยในเขตชนบทของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน คือชี้ให้เห็นว่าผู้ที่มีการศึกษาสูง มีโอกาสที่จะเลื่อนฐานะทางสังคม มีอาชีพที่จัดอันดับไว้สูงกว่าบิดา และไ้มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำ² ซึ่งแสดงให้เห็นชัดว่าการศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่นำบุคคลไปสู่ความสำเร็จในการประกอบอาชีพในระดับสูง สำหรับการศึกษาดังกล่าว การเคลื่อนที่ทางสังคมในเขตเมืองก็พบเช่นเดียวกันว่า คุณลักษณะทางสังคมด้านหนึ่งคือ ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับระดับชั้นทางสังคม กล่าวคือ ผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมสูงมีสัดส่วนของผู้ที่มีการศึกษาสูงมากกว่าผู้ที่เลื่อนชั้นทางสังคมต่ำลงหรือผู้ที่คงอยู่ในชั้นสังคมเดิม³

นอกจากปัจจัยทางการศึกษาแล้ว การเคลื่อนที่ทางสังคมของบุคคลยังสามารถใช้ปัจจัยอีกหลายอย่าง เช่น ปัจจัยด้านประชากร อันได้แก่ภาวะเจริญพันธุ์ การย้ายถิ่น และความเกี่ยวข้องกับเขตเมือง ปัจจัยทางเศรษฐกิจซึ่งได้แก่รายได้ ลักษณะของอาชีพ

---

¹ T.H. Silcock, Thailand: Social and Economic Studies in Development (Canberra: Australian National University Press, 1967), pp. 85-101.

² ชวัลุจิ เลอจันทร์, "การเลื่อนฐานะทางสังคมของประชากรไทยในชนบท" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

³ ปิยฉัตร สุวรรณรัฐ, "การเลื่อนชั้นทางสังคมระหว่างรุ่นอายุและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากรในเขตเมือง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2518).

ในระบบโครงสร้างของสังคมปิด โอกาสของการเคลื่อนที่ทางสังคมของบุคคล อาจมีบ้าง แต่ไม่มากนัก ในสังคมประเภทหลังนี้จะใช้สถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลเป็นหลักในการพิจารณาเป็นต้นว่า กำหนดวงศ์ตระกูล เพศ วัย และผิว เป็นอัญเกณฑ์ในการกำหนดชนชั้นทางสังคมของบุคคล จะเห็นได้ว่าระบบวรรณะในประเทศอินเดียแทบจะเป็นสังคมที่สมบูรณ์แบบในอันที่ไม่เปิดโอกาสให้มีการเคลื่อนที่ทางสังคมเลย ส่วนในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งเคยมองกันหนึ่งว่า เป็นระบบสังคมเปิดอย่างเต็มที่ ในทางกลับกัน **ลิปเซต** และ **เบนดิซ** (Lipset and Bendix)¹ พิจารณาและย่ำว่าหลังจากที่ประเทศนี้เจริญรุ่งโรจน์มาอย่างมากมายแล้ว สภาพการณ์บางอย่างกำลังจะกลายเป็นเข้าสู่ระบบสังคมปิด นั่นก็คือ โอกาสที่ให้คุณบุคคลมีการเคลื่อนที่ทางสังคมสูงขึ้นนั้นกำลังลดน้อยลง ๆ ในโครงสร้างเดิม นั่นก็คือ ในยุคการบุกเบิกทวีปอเมริกา หัวหน้าธุรกิจมักจะมาจากรอบครัวเกษตรกรกรรมเล็ก ๆ และคนงานที่ใช้เครื่องมือ แต่ปัจจุบันมีเพียงบุตรชายของนักธุรกิจกิจการใหญ่โตเท่านั้นที่จะมีโอกาสเป็นผู้นำทางคานธุรกิจต่อไป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีขอบเขตจำกัด โดยศึกษาการเคลื่อนที่ทางสังคมตาม แนวนอน โดยพิจารณาสภาพการย้ายถิ่นฐานว่า ภูมิหลังของกลุ่มที่ศึกษานี้มีภูมิลำเนาจากภาคใดบ้าง และเมื่อเปรียบเทียบภาคต่าง ๆ แล้ว ภาคใดที่พระนิสิตมีภูมิลำเนามากน้อยกว่ากันเพียงใด และทำการศึกษากการเคลื่อนที่ทางสังคมของพระภิกษุสงฆ์โดยตามแนวยืน โดย ใช้ปัจจัยทางสังคมคือ การศึกษาว่าเป็นบันไดของการ เขยิบฐานะหรือสถานภาพของบุคคลให้สูงขึ้น และภายหลังที่ได้อาศึกษาแล้ว กลุ่มดังกล่าวนี้ มีชีวิตคานสถานภาพทางสังคมอย่างไรบ้าง

¹ As Cited by Krech, D., Crutchfield, R.S., and Ballachey, E.L. Individual in Society (New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1962.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเคลื่อนที่ทางสังคมของสงฆ์นับได้ว่ายังไม่มีการศึกษาค้นคว้าโดยตรงมาก่อนเลย ผู้วิจัยได้เอกสารการค้นคว้าที่เผยแพร่ในอิตาลีโดยละเอียดแล้ว พบว่าการศึกษาที่อยู่ในขอบข่ายเดียวกันบ้างครั้งนี้ คือ

เอ โทมัส เกิร์ช (A. Thomas Kirsch)¹ ได้ศึกษาถึงการพัฒนาและการเคลื่อนที่ เปลี่ยนแปลงในหมู่ชาวยุโรปทางภาคอีสาน ในปี พ.ศ. 2505 - 2506 ชาวยุโรปนี้ได้อพยพเข้ามาในเมืองไทยราว 125 - 140 ปีมาแล้ว ในรัชสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันชาวยุโรปตั้งหลักแหล่งในเขตต่าง ๆ 4 แห่งในภาคอีสาน คือ ในจังหวัดสกลนคร แถบใกล้เคียงตำบลหนองฮาง ในอำเภอภูพานารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่เรณูนคร ใกล้พระธาตุพนม และที่อำเภอคำชะอี ห่างจากมุกดาหารไปในทางตะวันตก 22 ไมล์ เกิร์ช ศึกษาชาวยุโรปในเขตคำชะอี ตำบลหนองสน ประชากรมากกว่า 1,400 คน ผลการศึกษาพบว่า ในปัจจุบันมีช่องทางหรือโอกาส 4 ประการอันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ชาวยุโรปเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของทางดังกล่าวคือ

1. การบวชเป็นพระ (สงฆ์)
2. สถานภาพของข้าราชการ
3. การศึกษาทางโลกที่ก้าวหน้า
4. การนิยมออกท่องเที่ยวออกไปในที่ต่าง ๆ

---

¹ จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม, 2518 หน้า 14-19 โดย ชำนาญ วงษ์วิภาต เก็บความจาก A. Thomas Kirsch "Development and Mobility among the Thai of Northeast Thailand" ใน Robert O. Tilman, Man State and Society in Contemporary Southeast Asia (New York Peaeger Publishers, 1965), หน้า 481-489.

ช่องทางแรกคือการบวชเป็นพระ เคิร์ช อธิบายว่าชาวผู้ไทยก็มีค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการบวชเช่นเดียวกับชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาว่า ชายทุกคนต้องบวชเรียน เพราะถือว่าการบวชเป็นเกียรติยศทางสังคมอย่างหนึ่ง บุคคลจะได้รับความเคารพยกย่องนับถือเมื่อได้บวชเรียนแล้ว เมื่อบวชแล้วระยะเวลาออกพรรษาพระมีโอกาสเที่ยวจาริกไปยังดินต่าง ๆ การบวชพระเป็นการเปิดโอกาสให้คนได้เปลี่ยนย้ายถิ่นที่อยู่โดยปริยาย เคิร์ช เน้นว่า สังคมชาวผู้ไทยในปัจจุบันนั้น หนุ่มชาวผู้ไทยพยายามปรับปรุงสภาพชีวิตให้เปลี่ยนแปลงไปจากที่บรรพบุรุษเคยยึดถือมาโดยการบวชเป็นพระ ศึกษาเล่าเรียน การชวนช่วยในการศึกษา เพื่อไต่ตำแหน่งทางราชการ โดยเฉพาะอาชีพครู ตลอดจนการท่องเที่ยวไปทำงานในดินต่าง ๆ ปัจจัยเหล่านี้สนับสนุนให้ชาวผู้ไทยทั้งหนุ่มสาว ได้มีโอกาสเปลี่ยนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น

ที่เห็นชัดอีกประการหนึ่งคือ เคิร์ชพบว่า แนวโน้มที่เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ คนรุ่นใหม่ไม่นิยมที่จะประกอบอาชีพ ทำไร่ ทำนา สืบต่อจากพ่อแม่ของเขาต่อไป ถึงแม่จะไม่ถูกอาชีพของพ่อแม่ก็ตาม แต่ก็นิยมที่จะประกอบอาชีพอื่น หากเป็นไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กหนุ่มดูเหมือนว่าโอกาสที่จะนำเขาไปสู่ความสำเร็จในชีวิตของอาชีพการบวชเรียนทางพระหรือหาความสำเร็จทางการเมือง การเลื่อนชั้นทางสังคมโดยอาศัยช่องทางดังกล่าวเหล่านั้น ปัจจุบันดูจะมีความสำคัญยิ่งขึ้น

การศึกษาของผู้วิจัยครั้งนี้ มุ่งประเด็นที่ เคิร์ช พบในประการแรกคือ การบวชเป็นพระ แต่ทำการศึกษาจากพระนิสิตนักศึกษาทั่วทุกภาคของประเทศไทยที่เขาไปศึกษาในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระดับบาลี อุดมศึกษา ช่วงระหว่างปีการศึกษา 2506 ถึง 2515 รวม 10 ปี